

Recenzja — Review.

**SMALLSHIRE D., SWASH A. Europe's Dragonflies. A Field Guide
to the Damselflies and Dragonflies.
Princeton University Press, Princeton, New Jersey 2020, 360 s.**

Agnieszka TAŃCZUK

ul. Prząśniczki 2/40, 20-838 Lublin; e-mail: atanczuk@gmail.com

Abstract. The field guide is devoted to 140 species of European dragonflies and damselflies, including 13 endemic to Europe, divided into 16 major groups: 7 of damselfly and 9 of dragonfly recorded up to 2018. It is equipped with useful tools making the book easy to follow and to work with. It contains information concerning conservation status, legislation, general status, distribution maps, flight period, short identification tips in bold inside the text about each species, aspects of behaviour, breeding habitats and measurements of adult individuals. The international symbols are used as well as the English and scientific names of species based on up-to-date nomenclature. Good-quality photos, comparing tables and *look-alikes* sections within the family of dragonflies and damselflies help in identification of the similar species. Photographic images were carefully selected to present both sexes and immature or old individuals colour forms and geographical variations.

Key words: Odonata, dragonflies, damselflies, field, guide, Europe, review

Gdy po raz pierwszy sięgnęłam po książkę Dave'a SMALLSHIRE'a i Andy'ego SWASHA *Europe's Dragonflies. A Field Guide to the Damselflies and Dragonflies*, postanowiłam sprawdzić czy podtytuł jest adekwatny do treści w niej zawartych, a mianowicie, na ile na jest to *guide*, czyli przewodnik i czy może się sprawdzić w terenie (*field*). Zanim jednak odpowiem na te pytania, poświęcę trochę uwagi samemu wyglądowi tej pozycji, bo chociaż nie ocenia się książki po okładce, to ona rzuca się w oczy jako pierwsza. Biała okładka sprawia wrażenie bardzo eleganckiej i kiedy przypomnę sobie moje ulubione książki przyrodnicze z różnych dziedzin, na przykład *Collins Field Guide. Butterflies of Britain and Europe* TOLMANA i LEWINGTONA (1997), *World Butterflies* Bernarda d'ABRERY (2005) czy *Atlas Piór Rzadkich Ptaków Chronionych* CIEŚLAKA i DULA (1999), wszystkie one mają okładki właśnie w odcieniach bieli. Okładka nie jest twarda, więc również nie ciężka, nie zniszczy się łatwo w terenie i można ją zabrać, kiedy zajdzie taka potrzeba. Biały kolor w terenie może okazać się wyzwaniem, ale wieloletni terenowcy wiedzą, że po książkę sięgniemy raczej po dokonanych obserwacjach, a schludny jej wygląd ozdabiać będzie niejedną półkę, do użytku pod dachem, w suchym miejscu po udanej wyprawie. Tekst tytułowy oraz nazwiska autorów korespondują z niebieskimi odcieniami świtezianki, która niewątpliwie przykuwa wzrok. Nie da się nie zauważyć logo British Dragonfly Society, organizacji skupiającej naukowców, nie tylko z samych Wysp Brytyjskich, którzy od 1983 roku zajmują się ochroną gatunkową, a także siedliskową ważek i przyczyniają się do krzewienia wiedzy o tych owadach w społeczeństwie.

Książka SMALLSHIRE'a i SWASHA to 360 stron bardzo ciekawych informacji, właściwie to nie ma w niej zbędnych informacji i można by ją nazwać kompendium wiedzy o ważkach „w pigułce”, co jest zdecydowanym komplementem, bez żadnych pejoratywnych znaczeń tego

terminu. Książka opisuje 140 gatunków ważek Europy, w tym wszystkie gatunki występujące w Polsce, zarówno gatunki przechodzące pełny rozwój jak i przelotne, wędrowne oraz uwzględnia 13 europejskich endemitów. Dla polskiego odbiorcy, z pewnością ciekawe będą gatunki pokrewne naszym rodzimym np. z rodziny Gomphidae czy Lestidae, które do tej pory nie były obserwowane w Polsce, ale biorąc pod uwagę zmieniające się czynniki klimatyczne, mogą pojawić się w naszym kraju. *A Field Guide to the Damselflies and Dragonflies* została standardowo podzielona na dwa podrzędy ważek: równoskrzydłe Zygoptera (*damselflies*) i różnoskrzydłe Anisoptera (*dragonflies*), każda z grup opatrzona została ciekawym wstępem, słowniczkiem i podstawowymi informacjami niezbędnymi do identyfikacji gatunków.

Zanim czytelnik zacznie się wgłębiać w mnogość gatunków ważek Europy, dowie się sporo o biologii tych owadów, o tym, że są podzielone na dwa rzędy, że Anisoptera różnią się od Zygoptera nie tylko wielkością i układem skrzydeł, ale również rozstawem oczu czy sposobem składania jaj. To, co dla mnie jest wręcz nieocenioną pomocą, czego wciąż poszukiwałam i co z pewnością wymagało od autorów sporo pracy, to świetne zestawienia gatunków w obrębie danej rodziny, np. odrębne tablice z odwłokami samic i samców Aeshnidae, gatunków również w locie w identycznym ułożeniu ciała czy też przydatków analnych w powiększeniu, wszystko to niemal natychmiastowo pozwala zorientować się w różnicach i od razu „żagnicowe mozaiki” lub „łatkowe wzorki” przestają być „czarną magią”.

Jasny klucz dołączony do każdego gatunku podaje wiele przydatnych informacji, które w wielu książkach są ukryte głęboko w tekście lub zupełnie pominięte. Tutaj mamy prostą legendę z międzynarodowymi symbolami i nazwami łacińskimi obok angielskich. Wśród tych informacji są bardzo cenne dane na temat statusu ochrony danego gatunku (np. *PROTECTED VU*), tendencji spadkowych lub wzrostowych danej populacji (np. *Locally common*), okresów lotu w postaci przejrzystej osi, mapy rozmieszczenia bazującej na najnowszych danych zbieranych do 2018 i mających swoje źródło w *Atlas of the European dragonflies and damselflies* BOUDOTA i KALKMANA (2015). Nazwy gatunkowe zostały zaktualizowane według najnowszej nomenklatury umieszczonej na światowej liście ważek *World Odonata List*. Dodatkowo każda strona wprowadzająca do danego gatunku ważki opatrzona została w zdjęcie przedstawiające typowe środowisko bytowania, a także krótką wzmiankę w kluczu pod statusem ochrony i tendencji populacji (np. *river, stream, lake*). W tekście ciągłym cechy kluczowe zostały pogrubione, tak więc, jeśli ktoś obawiał się, że książka jest na razie dostępna tylko w języku angielskim, szybko przekona się, że przy korzystaniu z tej pozycji bariera językowa nie stanowi żadnego problemu.

Autorzy przewodnika ułożyli gatunki ważek w obrębie danej rodziny w taki sposób, by czytelnik nie miał problemu ze znalezieniem gatunków podobnych. Sami we wstępie podają, że zdecydowali się na układ skupiający się nie tylko na taksonomii, ale uwypuklający podobieństwo morfologiczne gatunków pokrewnych, co zdecydowanie bardziej przyda się w terenie. Jeśli tego jeszcze mało, SMALLSHIRE i SWASH dodali krótką notkę, którą nazwali *Look-alikes*, czyli po prostu „wyglądające podobnie” i ona odsyła czytelnika dalej w jego poszukiwaniach odpowiedniego gatunku. Z dodatkowych atutów należałoby wspomnieć o wskazywaniu przez autorów form geograficznych ważek, różniących się między sobą w północnej czy południowej części Europy.

Zdecydowanie mocną stroną tej książki są fotografie. Szczególnie doceniam ten fakt, będąc w posiadaniu innej pozycji z kategorii *must-have* czyli *Field Guide to the Dragonflies of Britain and Europe* DIJKSTRA i LEWINGTONA (2006), którzy postawili na rysunki, które choć bardzo dokładne, budzące szacunek dbałością o szczegóły, nie oddają tego, co zdjęcia, których jakość w *Europe's Dragonflies* SMALLSHIRE'a i SWASHA powala na kolana w porównaniu, na

przykład, z przewodnikiem BELLMANNA (2010), który był moją pierwszą książką o ważkach. Trudno było mi w nich dostrzec cechy kluczowe danego gatunku, kolory często nie oddawały tego, co w naturze, nie mówiąc już o dymorfizmie płciowym. Książka *Europe's Dragonflies* jest idealną pozycją do identyfikacji gatunku. Wszystko jest podane jak na tacy: nie tylko mamy wyraźnie zaznaczone cechy obu płci, ale zdjęcia zrobione są zarówno w pełnej rozpiętości skrzydeł, pokazując jak ważka przysiada w naturalnych warunkach, ale również z boku, co jak wiadomo, często jest konieczne przy rozróżnianiu gatunków pokrewnych. Co więcej, zdjęcia na stronie są tak rozplanowane, samce i samice ważek pogrupowane kadrami ustawionymi pod tym samym kątem, że nawet początkujący obserwator poradzi sobie z oznaczeniem gatunku. To jeszcze nie wszystko: zdjęcia nie tylko pokazują dymorfizm płciowy, ale również i dymorfizm wiekowy, wskazując na osobniki, teneralne, juwenilne i dojrzałe, a nawet zmiany fenologiczne w obrębie gatunku, tutaj przykład *Sympecma fusca*, ważki, która będąca gatunkiem zimującym jako imago, wyraźnie zmienia się kolorystycznie, co autorzy pokazują na przykładzie osobników z marca, lipca i września. Dodatkowo proste adnotacje do zdjęć w postaci strzałek i wskazówek, rozwiewają wszystkie wątpliwości.

Wracając do mojego pytania zadanego na początku tego tekstu. Czy książka ta jest przewodnikiem i czy sprawdzi się w terenie? Może to zabrzmieć niewiarygodnie, ale autorzy wyszli naprzeciw moim oczekiwaniom, problemom oraz wątpliwościom, jakie napotkałam w terenie. Zdarzyło wam się kiedyś na torfowisku ze *Sphagnum* pomylić *Sympetrum danae* z *Leucorrhinia pectoralis* – mnie owszem, SMALLSHIRE i SWASH musieli mieć podobne dylematy, więc nawet i to przewidzieli i na stronie 283 porównują te dwa gatunki. Oczywiście tej wyjątkowej pozycji nie zabiorę fizycznie w teren, gdyż obawiałabym się jej utraty goniąc np. za *Somatochlora arctica*, ale przejrzę ją tyle razy, że jej fantastyczne fotografie zostaną włączone w moją pamięć podręczną, która zostanie uruchomiona w trybie: obserwator. Książka jest świetnym przewodnikiem, gdyż prowadzi czytelnika za rękę, pokazując trudne niejednokrotnie meandry identyfikacji ważek, zwłaszcza równoskrzydłych. Wyposaża w narzędzia, które pozwalają w szybki sposób wykluczyć nieprawidłowe oznaczenie i zapewnić sukces terenowy.

Książka *Europe's Dragonflies. A Field Guide to the Damselflies and Dragonflies* Dave'a SMALLSHIRE'a i Andy'ego SWASHA jest zdecydowanie godna uwagi. Jako nauczyciel, chętnie poleciłabym tę książkę moim uczniom, którzy zaczynają swoją przygodę z ważkami, aby w łatwy sposób mogli nie tylko poznać ich zwyczaje, wiedzieć, gdzie szukać ważek, ale nie mieć problemów z ich rozpoznawaniem w terenie. Jednak jako pasjonatka, mogę tę książkę z czystym sumieniem zarekomendować również tym, którzy o ważkach wiedzą już wszystko lub prawie wszystko, ale im nie muszę jej polecać, oni już ją mają.

Piśmiennictwo:

- d'ABRERA, B. 2005. World Butterflies. Hill House Publishers.
- BELLMANN, H. 2010. Przewodnik Entomologa. Ważki. MULTICO Oficyna Wydawnicza.
- BOUDOT, J.-P., KALKMAN, V.J. (Red.). 2015. Atlas of the European dragonflies and damselflies. KNNV publishing, the Netherlands.
- CIEŚLAK, M., DUL, B. 1999. Atlas Piór Rzadkich Ptaków Chronionych. Dział Wydawnictw Instytutu Ochrony Środowiska.
- DIJKSTRA, K-D.B., LEWINGTON, R. 2006. Field Guide to the Dragonflies of Britain and Europe. British Wildlife Publishing.
- TOLMAN, T., LEWINGTON, R. 1997. Collins Field Guide. Butterflies of Britain & Europe. Harper Collins Publishers.
- Linki do stron internetowych:**
- <https://british-dragonflies.org.uk/>. Dostęp sierpień 2020.
- <https://www.pugetsound.edu/academics/academic-resources/slater-museum/biodiversity-resources/dragonflies/world-odonata-list2/>. Dostęp sierpień 2020.